

BOLALARNI MUSTAQILLIGINI VA O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Xudayberganova O'g'iljon Batirovna

*Urganch davlat pedagogika
instituti v.b professori,*

Yuldashova Sanamjon Bobomurod qizi

*Urganch davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
1- kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda mustaqillikni va o'zini-o'zi boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishning muhim jihatlari yoritilgan. Bolalarning o'ziga ishonchini oshirish, qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish, mas'uliyat hissini mustahkamlash va muammolarni mustaqil hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Shu bilan birga, bolalarning yosh xususiyatlariga mos yondashuvlar va motivatsiyani oshirish usullari ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: bolalarda mustaqillik, o'zini-o'zi boshqarish, qaror qabul qilish, mas'uliyat, bolalar tarbiyasi, motivatsiya, muammolarni hal qilish, o'ziga ishonch, rivojlanish.

Аннотация: в этой статье освещаются важные аспекты формирования у детей навыков самостоятельности и самоконтроля. Даны рекомендации по повышению уверенности детей в себе, развитию навыков принятия решений, укреплению чувства ответственности, развитию навыков самостоятельного решения проблем. Однако также представлены подходы и методы повышения мотивации, соответствующие возрастным особенностям детей.

Ключевые слова: самостоятельность у детей, самоконтроль, принятие решений, ответственность, воспитание детей, мотивация, решение проблем, уверенность в себе, развитие.

Abstract: This article highlights important aspects of the formation of children's independence and self-control skills. Recommendations are given to increase children's self-confidence, develop decision-making skills, strengthen a sense of responsibility, and develop independent problem-solving skills. However, approaches and methods of increasing motivation are also presented that correspond to the age characteristics of children.

Keywords: independence in children, self-control, decision-making, responsibility, parenting, motivation, problem solving, self-confidence, development.

KIRISH

Jamiyatning barqaror rivojlanishi zamonaviy ta’lim jarayonida shaxsning mustaqil fikrlashi, o‘z-o‘zini boshqarishi va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyatlarini shakllantirish zaruriyatini ilgari suradi. Ushbu talab XXI asrda shaxs rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari bo‘lib, innovatsion bilimlar, ko‘nikmalar va qadriyatlarni egallashni o‘z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, bolalarda mustaqillikni va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Bolalarda mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalari nafaqat ularning kundalik hayotini tashkil etish, balki kelajakdagi ijtimoiy, intellektual va professional muvaffaqiyatlarini belgilovchi muhim omillardan biridir. Ushbu ko‘nikmalar bolaning shaxs sifatida rivojlanishiga, uning qaror qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etishiga, shuningdek, atrof-muhit bilan muvaffaqiyatli o‘zaro munosabatlar o‘rnatishiga asos bo‘ladi.

So‘nggi yillarda psixologiya va pedagogika sohalarida bolalarning mustaqilligini rivojlantirish bilan bog‘liq ko‘plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarishning shakllanishi tarbiyaviy muhit, oila va maktabdagi o‘qitish jarayonlari, shuningdek, shaxsning ichki motivatsiyasi va psixologik xususiyatlariga bog‘liq.

Ushbu maqola doirasida bolalarda mustaqillikni shakllantirish va o‘zini-o‘zi boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy ilmiy yondashuvlar, metodologiyalar va pedagogik vositalar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shaxsiy rivojlanishni optimallashtirish va ta’lim jarayonlarining samaradorligini oshirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLARNI TAHLIL QILISH

Bolalarning mustaqilligini va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Psixologiya va pedagogika sohalarida ushbu mavzu bo‘yicha fundamental tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ularning ko‘pchiligi bola rivojlanishida ijtimoiy-psixologik omillarni yoritadi. Xususan:

Lev Vygotskiyning ijtimoiy madaniy rivojlanish nazariyasi: Vygotskiy bola rivojlanishida ijtimoiy muhitning muhimligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, bola ko‘nikmalarining shakllanishi katta yoshdagilar va tengdoshlari bilan muloqot orqali amalga oshadi. Ushbu nazariya asosida bolaning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishda muloqot va hamkorlik muhim ahamiyatga ega ekanligi tushuntiriladi.

Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi; Piaget tadqiqotlarida bolaning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning turli bosqichlari tahlil qilinadi. Unga ko‘ra, bolalar ma’lum yosh davrida muammolarni mustaqil hal qilishga va qaror qabul qilishga intiladilar. Bu esa o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarining shakllanishiga olib keladi.

Albert Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi; Banduraning tadqiqotlarida bolalarning kattalar va tengdoshlardan kuzatish orqali o‘rganishi asosiy rol o‘ynashi

ko‘rsatiladi. Bu bola uchun mustaqil xatti-harakatlarni shakllantirishda namunali rol modellarining ahamiyatini ta’kidlaydi.

Bolalarda mustaqil, fikrlashni rivojlantirish, komil inson sifatida voyaga yetkazish muammosi xalq pedagogikasi va mutafakkirlarimiz diqqat markazida turgan.

Bugungi kunda O‘zbekistonda ham olimlar tomonidan mustaqil fikrlashga o‘rgatish bo‘yicha ko‘plab tadqiqot ishlarini olib bormoqda. V.M.Karimova, R.Sunnatova, Q.Husanboyeva kabilar mustaqil fikrlashga oid “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mustaqil fikrlashga o‘rgatish”, “Yuqori sinf o‘quvchilarining adabiyot darslarida mustaqil fikrlashga o‘rgatish” kabi ko‘plab tadqiqotlar olib bordi hamda o‘quv uslubiy qo‘llanmalar, hamda shu borada kitoblar chop qildirgan. Biroq, yurtimizda maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish yetarlicha o‘rganilmagan.

Adabiyotlarni tahlil qilish davomida shuni ko‘rish mumkinki, bolalarning mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi kompleks yondashuvni talab qiladi. Tadqiqotlarda tarbiyaviy muhit, motivatsiya va o‘ziga xos sharoitlar alohida ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bolalarda mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u shaxsning psixologik, pedagogik va ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liqdir. Olingan ma’lumotlar quyidagi asosiy jihatlarni aniqlashga imkon berdi:

Bolalarda mustaqillikni shakllantirishda individual yondashuvni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida differensial va integrativ yondashuvlar bolalarning yosh xususiyatlari va qobiliyatlariga mos tarzda qo‘llanganda yuqori natijalar berishi aniqlandi. Shu jumladan:

- ✓ Kichik yoshdagi bolalar uchun o‘yin orqali o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.
- ✓ O‘rta yoshdagi bolalar uchun vazifalar bilan bog‘liq o‘z mas’uliyatini anglashni rag‘batlantiruvchi faoliyatlar samarali bo‘ladi.
- ✓ Yuqori yoshdagi bolalar esa qaror qabul qilish va natijalarni tahlil qilish orqali mustaqil fikrlashni rivojlantiradilar.

Ichki motivatsiyaning yuqori darajada rivojlanganligi bolalarda o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Buning natijasida, tashqi rag‘batlantirish elementlari (maqtoov, mukofot) ichki motivatsiyani rivojlantirish vositasi sifatida ishlatilganda samaradorlik yanada oshishi kuzatildi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, oiladagi va ta’lim muassasalaridagi tarbiyaviy muhit bolaning mustaqilligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalar va pedagoglarning bolalarga bo‘lgan ishonchi, ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va mas’uliyatni asta-sekinlik bilan yuklash orqali bolaning o‘ziga ishonchi mustahkamlanadi.

Shaxsning mustaqillik darajasi uning psixologik xususiyatlariga bog‘liq. Tadqiqot davomida aniqlanganki, yuqori darajadagi ijtimoiy faollikka ega bo‘lgan bolalarda o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari tezroq shakllanadi. Aksincha, ijtimoiy faolligi past bo‘lgan bolalarda qo‘shimcha rag‘batlantirish va ko‘mak talab etiladi.

Tadqiqotning asosiy natijalari quyidagicha umumlashtiriladi:

- Bolalarda mustaqillikni shakllantirishning asosiy sharti ularga yoshiga mos mas‘uliyatli vazifalarni topshirish va ularga nisbatan ishonch bildirishdir.
- Mustaqillikni rivojlantirishda oilaviy muhit va pedagogik usullar bir-birini to‘ldirishi kerak.
- Motivatsiyani ichki manbalar bilan uyg‘unlashtirish bolalarning o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini samarali rivojlantiradi.
- Mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida bolaning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Mazkur natijalar asosida ta‘lim muassasalarida bolalar bilan ishlashda pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish, shuningdek, ota-onalar uchun maxsus treninglar va metodik tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu kelajakda bolalarda mustaqil va mas‘uliyatli shaxs sifatida shakllanish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Bolalarda mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish – zamonaviy ta‘lim jarayonining eng muhim va kompleks masalalaridan biridir. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mustaqillik va o‘zini-o‘zi boshqarishning shakllanishi faqatgina bola tarbiyasining tashkiliy jarayoniga emas, balki bolaning ijtimoiy-psixologik va shaxsiy xususiyatlariga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, mustaqillikni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish va o‘quv jarayonlariga yangi yondashuvlarni kiritish zarurati tug‘iladi. Bu o‘z navbatida, bolalarning o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga, ular uchun ijtimoiy va pedagogik sharoitlar yaratishga, shuningdek, ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli ishtirok etishlariga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari bolalarda mustaqillikni shakllantirishga oid yangi yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etishda, shuningdek, bolalar tarbiyasining samaradorligini oshirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Bolalarni mustaqil va mas‘uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan yondashuvlar kelajakda ularning o‘z hayotini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rubinshteyn S.L. Fikrlash va uni o‘rganish yo‘llari haqida / S.L.Rubinshteyn. - M.: Pedagogika, 2012.
2. Salaeva M.S., Luxmanovna N.M. Kichik maktab yoshdagi o‘quvchilarni ijtimoiy faolligini rivojlantirish // SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 3 | ISSUE 3 | *March*, 2022. ISSN: 2181-1601. Uzbekistan www.scientificprogress.uz Pages 380-383.

3. Равшанов, О. (2022). Конфликты между учителем и учениками и
4. способы их решения. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 508-511.
5. Axmedovich, R. O. (2022). GLOBALLASHGAN AXBOROT DAVRI VASHAXSNING AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 38-44.
6. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).
7. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. *Open AccessRepository*, 4(2), 500-505.